

- future specialist in primary education*]. Extended abstract of doctor's thesis. Odesa [in Ukrainian].
- Rezvan, O. O. (2014). *Formuvannia profesiino-refleksyvnoi pozytsii maibutnikh fakhivtsiv avtomobilno-dorozhnoi haluzi [Professional-reflexive position formation of future specialists in the road industry]*. Kharkiv: Tochka [in Ukrainian].
- Sushentseva, L. L. (2011). *Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: teoriia i praktyka [Professional mobility formation of future skilled workers in vocational schools: theory and practice]*. N. H. Nychkalo (Red.). Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim [in Ukrainian].
- Khomiuk, I. V. (2012) *Systema formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh inzheneriv mashynobudivnoi haluzi [The system of professional mobility formation of future engineers in the machine-building industry]*. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 378.046.4

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.77-89](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.77-89)

Михайлов Віктор Миколайович – кандидат наук з державного управління, доцент, заступник начальника Інституту з наукової роботи Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5629-1500>

E-mail: [mvm2006@ukr.net](mailto:mvn2006@ukr.net)

ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА» І «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА» У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. В оглядовій статті узагальнено та систематизовано методологічні підходи до обґрунтування понятійно-категорійного апарату для з'ясування сутності понять «безпека» і «цивільна безпека» у педагогічному дискурсі. На основі порівняльного аналізу розкрито структурно-функціональні взаємозв'язки між цими поняттями. Наведені поняття, як один із найважливіших засобів категоризації, концептуалізації та оцінки дійсності, дозволяють виявити досліджувані сторони, які відображають картину реального їх функціонування у педагогічній свідомості.

Проведений аналіз свідчить, що проблеми з безпекою є наслідком соціальної структури суспільства, ускладнення діяльності якого призводить до необхідності забезпечення захисту. Також встановлено, що в академічних колах активно обговорюється наявна множинність підходів до трактування поняття «безпека», інтерес до якого значно зріс за останні десятиліття. Розв'язання проблем цивільної безпеки вказує на її складність як наукової проблеми, що потребує подальших поглиблених досліджень, з урахуванням її як певної динамічної системи, враховуючи існування сучасних загроз, ризиків і небезпек. На основі

логічного обґрунтування запропоновано авторське розуміння поняття «цивільна безпека» як необхідний особливий та динамічний стан відносної неуразливості суспільства, сконцентрований у його духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних та матеріальних та інших цінностях, інформаційному та навколишньому середовищі і забезпечується, за відсутності природних, техногенних та інших невійськових загроз, шляхом прийняття рішень для безпечного життя і діяльності. Науково обґрунтований понятійний апарат дослідження дає змогу розкрити зміст, мету і завдання обраного проблемного поля, беручи до уваги протиріччя різних авторів.

Ключові слова: безпека, цивільна безпека, цивільний захист, педагогічний дискурс, підвищення кваліфікації фахівців.

Mikhailov Viktor – Candidate of Public Administration Sciences, Associate Professor, Deputy Head of the Institute for Scientific Work of the Institute of Public Administration and Scientific Research in Civil Defense

THE CONCEPT OF «SECURITY» AND «CIVIL SECURITY» IN THE INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC DISCOURSE

Abstract. *In the work there have been generalized and systematized the methodological approaches to the substantiation of the conceptual and categorical apparatus for clarifying the essence of the concepts «security» and «civil security» in the pedagogical discourse. Based on the comparative analysis, the structural and functional relationships between these concepts are revealed. These concepts, as one of the most important means of categorization, conceptualization and evaluation of reality, allow us to identify the studied aspects that reflect the picture of their actual functioning in the pedagogical consciousness.*

The analysis shows that security problems are a consequence of the social structure of society, the complexity of which leads to the need to ensure protection. It is also established that the existing multiplicity of approaches to the interpretation of the concept of «security» is actively discussed in academic circles, the interest in which has grown significantly in recent decades. Solving civil security problems points to its complexity as a scientific problem that requires further in-depth research, considering it as a dynamic system, taking into account the existence of current threats, risks and dangers. Based on the rationale substantiation, the author's understanding of the concept of «civil security» is proposed as a necessary special and dynamic state of relative invulnerability of society, concentrated in its spiritual, moral, ethical, cultural, historical, intellectual and material and other values, information and environment; that state is provided, in the absence of natural, man-made and other non-military threats, by making decisions for safe life and activities. The scientifically substantiated conceptual apparatus of the research makes it possible to reveal the content, purpose and tasks of the chosen problem field, taking into account the contradictions of different authors.

Key words: *security, civil security, civil protection, pedagogical discourse, professional development.*

Постановка проблеми, її актуальність. Однією з найважливіших умов недоторканності життя, здоров'я, майна та інших суспільних інтересів і цінностей людини є забезпечення безпеки, що створює атмосферу спокою, впевненості в ефективності захисту від можливих загроз. Поняття «безпека», хоча і досить поширене в українському лексиконі, отримало далеко не вичерпне наукове обґрунтування для своєї інтерпретації, що підтверджується науковими дослідженнями.

Осмыслити мовні процеси та відігравати важливу роль в сучасних реаліях допомагають нові поняття, які з'являються в лінгвістиці. Одним з таких є поняття «цивільна безпека», яке теж представляє інтерес у педагогічному дискурсі та потребує обґрунтування для формування педагогічного поля. Недосліджені аспекти понятійно-категорійного апарату зумовлюють певну невизначеність проблеми, потребують уточнення, деталізації і кращого формулювання, тому є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що в наукових працях стосовно системи післядипломної освіти О. Бородієнко, Л. Грибової, О. Муковіз, В. Олійника, М. Поліщука, О. Самойленко та інших, порушуються питання, зокрема, про неузгодженість понятійно-категорійного апарату, логічного та змістовного його уточнення.

Багатогранне поняття «безпека» в наукових дослідженнях використовується у багатьох значеннях і категоріях, активно обговорюється науковцями в різних аспектах, вимірах та перспективах. Дослідження у сфері безпеки є різноаспектними, а діапазон застосування їх результатів продовжує розширюватися. Обґрунтування наявного понятійно-категорійного апарату теоретичних основ безпеки, методологічних підходів до системного вивчення проблем забезпечення цивільної безпеки розглядають вітчизняні та закордонні вчені А. Білека, В.-К. Бразова, А. Голєбйовська, С. Гвозд'ї, О. Гранкіна, С. Дворецький, Т. Еломаа, В. Заплатинський, Л. Клос, О. Корнієвський, С. Козей, Г. Корж, О. Кучеренко, О. Ремез, А. Халонен, О. Шароватова та інші.

Розвиток процесу пізнання, як слушно зауважив О. Корнієвський, тісно пов'язаний з розвитком національної термінології у відповідній галузі, оскільки мова являється засобом збереження, опрацювання та передачі інформації (Корнієвський, 2009). Дослідження теоретико-методологічних засад цивільної безпеки населення в умовах кризових ситуацій нині перебувають на початковому етапі формування і розвитку філософських, соціологічних, економічних, психологічних та педагогічних аспектів. Тому **метою статті** є розкриття на основі теоретико-методологічного обґрунтування наукових праць сутності понять «безпека» і «цивільна безпека» у педагогічному дискурсі. Для виконання поставленої мети автором в роботі вирішується **завдання** щодо аналізу понять «безпека» і «цивільна безпека» та огляду найважливіших аспектів даної теми, що знайшли своє відображення в сучасних вітчизняних і зарубіжних

педагогічних дослідженнях; запровадження на підставі аналізу досліджуваних понять авторського поняття «цивільна безпека» для використання в контексті підвищення кваліфікації фахівців з цивільної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання безпеки має таку ж давню історію як і історія людства. Наукове обґрунтування проблеми безпеки та деякі напрями її вирішення були запропоновані мислителями різних епох. Очевидно, що сучасні дослідження питань безпеки без посилання на наявну спадщину будуть дуже непевними. У той же час, безсумнівно, що творчість видатних представників наукової думки аж ніяк не вичерпує всіх аспектів педагогічного розуміння розв'язуваних проблем. Наприкінці минулого століття, коли дослідники природничих, технічних, соціальних та гуманітарних наук представили власні версії наукового розуміння про безпеку як систему теоретичних та прикладних знань, розгорнулося всебічне дослідження цієї проблеми. За останні час питання забезпечення безпеки стало одним із серйозних предметів занепокоєння, а зміст цього поняття значно розширився, охопивши широкий спектр інструментів політики багатьох країн.

Вважаємо за доцільне проаналізувати поняття «безпека» й «цивільна безпека», які є ключовими у нашому дослідженні. Так, лінгвістичне визначення поняття «безпека» в академічному тлумачному словнику (1970-1980 рр.) пояснюється як «стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» (Словник української мови: в 11 томах, 1980). Г. Корж наводить тлумачення Оксфордського словника англійської мови (1989), в якому безпека – це свобода від небезпеки (Корж, 2020).

Усвідомити небезпеки, які можуть загрозувати людині, побачити можливості захисту та різні шляхи вирішення сучасних проблем безпечного життя населення допомагає загальна теорія безпеки. На підставі аналізу поняття безпеки різних часів Д. Тихомиров зауважує, що загальнонаукова теорія безпеки та її визначення все ще знаходяться на стадії розробки, а її подальший розвиток пов'язаний з філософією безпеки, яка визначає її сутність (Тихомиров, 2018). Згадана теорія безпеки важлива, зокрема, для розвитку сучасної освіти, яка має враховувати загальні критерії стану безпеки соціальних систем, нові види загроз.

Безпека дає можливість «розвитку» та «збереження набутих цінностей», є «гарантом» життєдіяльності системи, забезпечує «рівновагу, стійкість та цілісність системи», тому сутністю безпеки, як зазначає Г. Ткачук, є виявлення загроз та їх усунення (Ткачук, 2014). На думку багатьох інших науковців сучасне тлумачення теорії безпеки можна почерпнути з концепції корпоративної (прихильники якої розглядають безпеку через інтереси держави) та людської безпеки (означає зміщення центру ваги від держави до окремих індивідуумів) (Чекаленко, 2017).

Проведений В. Заплатинським аналіз визначення поняття «безпека» свідчить про універсальне формулювання безпеки як системи, яка, за своїми характеристиками, може змінюватися. Такий підхід, за його баченням, представляє інтерес як з теоретичної, так і з практичної точок

зору, тому може використовуватися у будь якій галузі знань. Природно, що безпека залежить від рівнів захищеності, проте, захищеність, на думку вченого, не є абсолютною умовою безпеки, а тільки частково позначається на її забезпеченні. Вчений наводить логічні обґрунтування та сформульоване загальне визначення безпеки як умови, в якій знаходиться складна система, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до існуючих, на певному етапі, потреб, знань та уявлень. Дослідження системи забезпечення безпеки полягає у виявленні і розумінні всіх елементів, які характеризують її склад і основне призначення. Порядок розташування цих елементів, їх взаємодія один з одним, а також приведення їх у належний стан істотно впливають на загальний рівень безпеки (Заплатинський, 2012).

Найчастіше поняття «безпека» є ознакою правильного існування суспільства, тож безпека за А. Голубовською характеризується як стан (досягнуте відчуття безпеки) або процес (забезпечення відчуття безпеки), який гарантує існування об'єкта і можливість його розвитку (Gołębiowska, 2016). Щодо поняття «безпеки людини», то С. Дворецький визначає його як суб'єктивний стан усвідомлення і безперервний відкритий соціальний процес, в якому завдяки вірі (раціональні переконання) в ефективність запланованих і здійснюваних власних дій та дій інших суб'єктів для створення і використання можливостей з метою безпечного існування і розвитку, а також завдяки наявним здібностям і захисно-оборонній діяльності, існуючий або прогнозований рівень загроз не викликає страху, занепокоєння, побоювань за збереження (досягнення) визнаних цінностей, реалізацію суб'єктивно значущих інтересів і цілей або знаходиться в межах прийнятого суб'єктом ризику (Dwoński, 2011).

Інше рішення досліджуваного питання запропоновано Л. Шипіловою, яка характеризувала безпеку як своєрідну характеристику й необхідну передумову життєдіяльності, прогресивного розвитку та життєздатності реальних об'єктів (Шипілова, 2006). Очевидно, що ці об'єкти існують і розвиваються в середовищі, параметри якого формуються під впливом різноманітних взаємопов'язаних та взаємозумовлених чинників, інтегральна складова яких створює певний рівень потенційних та реальних загроз.

Уточнюючи та розширюючи сутність поняття «безпеки» С. Козей визначає його як забезпечення існування та свободи інтересів суб'єктів у контексті можливостей, викликів, ризиків та загроз. У свою чергу реалізація безпеки забезпечується стратегією безпеки, яка полягає у визначенні інтересів, оцінці умов безпеки, формулюванні стратегічної концепції безпеки (Koziej, 2011). Формування продуманих засад безпеки та стратегії її реалізації неможливе без всебічного наукового аналізу процесів, що відбуваються в різних сферах суспільного життя.

На думку Л. Шипілової, у визначенні поняття «безпека» принципових протиріч між різними науками, які вивчають цю проблему, немає, а наявні відмінності вказують лише на різний підхід до даної

проблеми з точки зору конкретного автора, а не методологічні особливості, характерні для тієї чи іншої науки. Різні підходи дослідників до систематизації поняття «безпека» не вичерпують усіх варіантів, представлених у науковій літературі, але вони дають можливість констатувати існування різних підходів до його визначення, сприяють виявленню певних характеристик безпеки і в цілому створюють всебічне бачення цього поняття (Шипілова, 2006).

Важливого значення набуває новий погляд на безпеку, який визначається кількістю та якістю передусім знань. Знання в галузі безпеки – це затребуваний і важливий ресурс та інструмент для створення й забезпечення безпеки, основа, на якій може бути побудований процес становлення безпеки. Ядром комплексної системи виконання соціального замовлення на формування особистості, здатної дати відповідь викликам XXI століття і забезпечити сталий розвиток держави в умовах сформованого суспільства ризику, сьогодні, запевняє О. Шароватова, має стати освіта в галузі безпекознавства (Шароватова, 2017). У свою чергу С. Гвоздій доводить, що в контексті підготовки фахівців безпека виступає станом, сутністю умов, які повинні бути враховані або спеціально створені для уникнення ймовірної шкоди іншій людині (Гвоздій, 2017).

Побудова науково обґрунтованої кризової термінології набуває важливого значення для наукової діяльності та підготовки педагогічних кадрів. Безпека в контексті нашого дослідження розглядається як стан, при якому немає загрози для життя людини або певну загрозу можна контролювати, тому забезпечення особистої безпеки являється критерієм для інших рівнів безпеки.

Опрацьована джерельна база дослідження, теоретико-методологічний підхід до тлумачення безпеки орієнтують нас на застосування поняття «цивільна безпека», як засобу для формування галузевого поняття «безпеки». Проте, на нинішньому етапі триває осмислювання цивільної безпеки як динамічного стану, а поняття «цивільна безпека» в українських словниках не представлено. Дотепер ще не вироблено міждисциплінарної інтерпретації цивільної безпеки та її сутності для різних наук. Нерозв'язаною залишається проблема філософського осягнення сутності цивільної безпеки та її понятійного визначення, деваріативності підходів до тлумачення, з особливостями вивчення в онтологічному, гносеологічному та аксіологічному аспектах.

Найчастіше поняття «цивільна безпека» пов'язується із освітянською галуззю, яка включає в себе перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в нашій країні. У цьому переліку поняття «цивільна безпека» позначається як назва галузі знань із шифром 26 – «Цивільна безпека», яка включає назви наступних спеціальностей: 261 – «Пожежна безпека», 262 – «Правоохоронна діяльність», 263 – «Цивільна безпека» (Стандарт вищої освіти 263 – Цивільна безпека галузі знань 26 – Цивільна безпека для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти). З початку другого десятиліття XXI століття спеціальність «Цивільна безпека» є однією із

актуальних та затребуваних на ринку праці. Метою навчання за цією спеціальністю є підготовка фахівців, які мають оволодіти компетентностями (соціально-особистісними, інтегральними, загальними, спеціальними, інструментальними, загальнонауковими) для створення й підтримання здорових і безпечних умов праці, життєдіяльності людини, забезпечення цивільного захисту, техногенної безпеки, а також реагування на надзвичайні ситуації та ліквідацію їх наслідків. Головним завданням при підготовці фахівців з цивільної безпеки є переорієнтація освітньої діяльності на формування й розвиток компетентностей особистості, що забезпечує якість освіти, адекватну вимогам часу та ринку праці (Гранкіна, 2017).

На сучасному етапі розвитку суспільства основними реальними та потенційними загрозами цивільній безпеці є невідповідність сучасним викликам стану критичної інфраструктури, значне антропогенне та техногенне перевантаження території нашої країни та зростання кількості кризових ситуацій. У своїх дослідженнях Г. Корж наводить поняття «фахівець у сфері цивільної безпеки», яким є спеціаліст, котрий володіє багатоаспектною системою компетентностей, що охоплює різні напрями безпеки людини: безпека на професійному рівні – «Охорона праці»; безпека в надзвичайних ситуаціях – «Цивільний захист»; безпека людини на побутовому рівні – «Безпека життєдіяльності». Тому, на думку автора, професійна діяльність фахівців з цивільної безпеки є однією із найскладніших, оскільки вона відбувається в умовах постійного ризику, надзвичайних ситуацій, значного психофізіологічного стресу». Специфіка професійної діяльності фахівців з цивільної безпеки, які у своїй професійній практиці покликані бути активаторами захисту життя та здоров'я людей, пов'язана з вимогами розвитку здоров'язбережувальної компетентності як невід'ємної складової їхнього професіоналізму (Корж, 2020). Загалом професійну підготовку фахівців з цивільної безпеки Л. Клос вважає процесом формування здорової цілісної особистості, здатної до саморозвитку і самоактуалізації, творчого розв'язання складних професійних задач, чому сприяє людиноцентрична філософія освіти, заснована на гуманістичній парадигмі (Клос, 2020).

Процес осмислення та формування загального уявлення про цивільну безпеку, поняття якого використовується в педагогічній теорії не так давно, триває, але не дивно, що той, хто його використовує, як правило, вкладає в нього свій сенс, робить свій внесок у його сутність. Так, О. Ремез робить логічне пояснення поняття «цивільна безпека», виходячи із походження слів «цивільний» та «безпека». Згідно з її висновками, якщо «безпека – це стан при якому нікому, нічого не загрожує», а «цивільний» означає беззбройний, мирний, пересічний громадянин, то поєднання змістовних ознак згаданих понять призводить до нового ємнісного наповнення поняття «цивільна безпека». Визначення поняття «цивільна безпека» науковець наводить як відсутність будь-яких реальних і потенційних загроз життю і здоров'ю окремому громадянину, суспільству в цілому. Окрім цього, автор наголошує, що поняття «цивільна безпека»

може доповнюватися ключовими складовими при її детальному розгляді у тому чи іншому аспекті (Ремез, 2019). При цьому варто зауважити, що поняття «цивільний» у Словнику української мови трактується як: 1. Який стосується правових відносин громадян між собою і з державними органами та організаціями. 2. Який не належить до війська, не стосується військових справ; невійськовий. 3. Нецерковний, недуховний; світський (Словник української мови: в 11 томах, 1980).

У своєму дослідженні Г. Корж обґрунтовує висновок про те, що цивільну безпеку слід розуміти як акт втручання у сфери життя та діяльності людини з метою забезпечення здорових і безпечних умов праці, попередження та відвертання небезпек у середовищі її життєдіяльності, та під час надзвичайної ситуації. На думку А. Білека, проблеми цивільної безпеки варто розглядати в рамках національної безпеки країни, так як цивільна безпека є елементом національної безпеки та відповідає її національним інтересам. У підсумку А. Білека робить висновок, що «цивільна безпека» – це комплексне поняття; об'єкт державного регулювання; складова національної безпеки України; стан захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина з урахуванням актуальних загроз, що забезпечується державними правоохоронними органами, силами цивільного захисту та органами загальної компетенції, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України (Білека, 2018).

Нещодавно деякі закордонні науковці трактували цивільну безпеку (*civil security*) як аналог військової безпеки, але з часом це поняття почало відмежовуватися в окремий сектор безпеки, відмінний від військового, і тепер вживається синонімічно до таких термінів, як національна безпека, кризове управління або цивільний захист. Поняття «цивільна безпека» так чи інакше відзначає якісний зсув від поняття «цивільної оборони» – терміну, здебільшого пов'язаного з періодом «холодної війни». Так, за словами Т. Еломаа і А. Халонен, дослідження в галузі цивільної безпеки спрямовуються на ймовірність виникнення, потенційні наслідки і вплив кризових ситуацій на соціальне, економічне та навколишнє середовище. Утилітарний аспект дослідження, – це прагнення до підвищення стійкості до небезпек і ефективного усунення їх можливих наслідків (Elomaa; Halonen, 2007). У польській літературі «цивільна безпека» (*bezpieczeństwo cywilne*) визначається як захист людей, майна й навколишнього середовища від нещасних випадків, стихійних лих та катастроф, і як запобігання цих явищ (Brazova Vera-Karin, 2014).

Таким чином, зі зміною сприйняття загроз змінився й об'єкт безпеки, сталося перетворення на об'єкт первинної – цивільної безпеки. У такій перспективі розглядаються загрози, які знаходяться найближче до людей (стихійні лиха, аварії, терористичні акти чи критичні несправності інфраструктури), тому така ідея близька до питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки людини.

Здійснений нами аналіз наукової літератури дає можливість

констатувати, що визначення поняття «цивільна безпека» знаходиться в стадії розроблення. Оскільки жодне наукове дослідження не може обійтись без понятійно-категорійного апарату, його значення та наукову новизну, серед усіх нововведень, визначає включення нових понять до наукового інструментарію або уточнення вже існуючих визначень, які адекватно відображали б сутність досліджуваної проблеми (Корнієвський, 2009). Таким чином, доходимо висновку, що результати здійснення нами контент-аналізу, де мультиплікандом виступає терміносполука «цивільна безпека», враховуючи етимологію слова «цивільний» та його трактування як такого, що стосується суспільства, і фрагментарний методологічний аналіз існуючого поняття «безпека», надають нам підстави для висновку, що *цивільна безпека, це – необхідний особливий та динамічний стан відносної неуразливості суспільства, сконцентрованої у його духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних та матеріальних та інших цінностях, інформаційному та навколишньому середовищі і забезпечується, за відсутності природних, техногенних та інших невійськових загроз, шляхом прийняття рішень для безпечного життя і діяльності.* Сформульоване авторське поняття «цивільна безпека» логічно розкриває зміст, описуючи істотні й характерні ознаки предметів та явищ, дає можливість по-новому поглянути на процеси для досягнення необхідного рівня безпеки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Завданням дискурсу професійної сфери є рішення будь-яких ділових питань, обмін інформацією, фактами, з приводу яких відбувається комунікація. Незаперечним є той факт, що понятійно-категорійний апарат досліджуваного проблемного поля являє собою набір узгоджених і взаємозалежних понять, які інтерпретують явища проблеми, встановлюють зв'язки між ними, визначаючи їх істотні властивості, ознаки і закономірності, необхідні для теоретичного пізнання процесів, що відбуваються. Поняття «безпека» і «цивільна безпека» пов'язуються з ризиком, загрозою і, як правило, співвідносяться з конкретним об'єктом: людиною, суспільством, державою. Спільним для цих понять є те, що вони характеризують стан об'єкта щодо різних загроз, природа яких є їхньою організаційною особливістю і визначає характер безпеки. Науково обґрунтовані нами поняття дають змогу розкрити зміст, мету і завдання обраного проблемного поля, виявити протиріччя в думках різних авторів, що, в свою чергу, відкриває широке поле застосування загальнонаукових когнітивних інструментів в подальших наукових розвідках з метою підвищення кваліфікації фахівців з цивільної безпеки.

Список використаних джерел

- Білека, А. А. (2018). До проблеми нормативно-правового регулювання цивільної безпеки в Україні. *Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*. 145-148.
- Гвоздій, С. П. (2017). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до безпеки життя і*

- професійної діяльності* : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Одеса. 525.
- Гранкіна, О. В., Малюта С. І. (2017). Методологічні аспекти формування професійних компетентностей магістрів з цивільної безпеки. Збірник науково-методичних праць. *Таврійського державного аеротехнічного університету*, 94-99.
- Заплатинський, В. М. (2012). Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 5. 90-98.
- Клос, Л. Є., Мукан, Н. В., Криштанович, М. Ф. (2020). Формування особистості фахівця з цивільної безпеки на засадах цінності здоров'я: гуманістична парадигма. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 66, 123-132. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-123-132>
- Корнієвський, О. А. (2009). Концепт суспільної безпеки: сучасний науково-експертний дискурс. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 21. 103-107.
- Корж, Г. І. (2020). *Розвиток ціннісного ставлення до власного здоров'я у майбутніх фахівців з цивільної безпеки*: дис. ... докт. філ.: 015. Львів. 232.
- Кучеренко, О. Ф. (2014). Функціонування термінолексем «цивільний захист», «цивільна безпека» та «цивільна оборона» в сучасній українській термінології цивільного захисту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 127-129.
- Ремез, О. Л. (2019). Аналіз дефініцій поняття «цивільна безпека» та його інтерпретація : IX-ті наукові читання, присвячені пам'яті академіка В. В. Колейчикова : зб. *Матеріалів*. Київ. НАВС. 173-175.
- Словник української мови: в 11 томах [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]*. 11. (1980). Київ: Наукова думка. 208.
- Стандарт вищої освіти 263 – Цивільна безпека галузі знань 26 – Цивільна безпека для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.10.2018. № 1170. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/263-tsvilna-bezpeka-bakalavr.pdf>.
- Тихомиров, Д. О. (2018). Міждисциплінарні та філософські підходи до інтерпретації поняття «безпека». *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2. 10-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_2_10.
- Ткачук, Г. Ю. (2014). Підходи до сутнісного наповнення категорії «безпека». *Вісник ЖДТУ*. 2 (68). 178-184.
- Чекаленко, Л. Д. (2017). Концепції безпеки: сучасне прочитання. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 24(2). 12-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2017_24%282%29_4.
- Шароватова, О. П. (2017). Сфера безпекознавства: особливості підготовки фахівців. *Матеріали міжнародного форуму з безпеки*. 66 – 70.
- Шипілова, Л. М. (2006). *Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України*: дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ. 178.
- Brazova Vera-Karin. (2014). *Polskie bezpieczeństwo cywilne w kontekście regionalnym. Przegląd Strategiczny*. 43. 10.14746/ps.2014.1.5. DOI:

10.14746 / ps.2014.1.5.

- Dworecki, S. E. (2011). Zarządzanie logistyką bezpieczeństwa cywilnego – zarys problemu. *Zeszyty Naukowe SGSP / Szkoła Główna Służby Pożarniczej*. 19 – 39.
- Elomaa T., Halonen A. (2007). Eurobalic Survey: Civil Protection Research in the Baltic Sea Region. *University of Helsinki, Aleksanteri Institute*. URL:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.525.3180&rep=rep1&type=pdf>.
- Gołębiowska, A. (2016). Poszanowanie prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego w Konstytucji Rp oraz w aktach prawa międzynarodowego. *Ogólnopolska konferencja naukowa «Wyzwania bezpieczeństwa cywilnego»*. URL: <http://press.warszawa.pl/konferencja-wyzwania-bezpieczenstwa-cywilnego>.
- Koziej, S. (2011). Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja. *Bezpieczeństwo narodowe*. 18. 19-39.

References (translated and transliterated)

- Bileka, A. A. (2018). *Do problemy normatyvno-pravovoho rehuliuвання tsyvilnoi bezpeky v Ukraini [To the problem of normative-legal regulation of civil security in Ukraine]*. *Dniprovskiy natsionalnyi universytet imeni Olesia Honchara*. 145-148 [in Ukraine].
- Hvozdi, S. P. (2017). *Teoretychni i metodychni zasady pidgotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei do bezpeky zhyttia i profesiinoi diialnosti [Theoretical and methodical bases of preparation of future experts of socionomic specialties for safety of life and professional activity]: dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04*. Odesa. 525 [in Ukraine].
- Hrankina, O. V., Maliuta S. I. (2017). Metodolohichni aspekty formuvannya profesiinykh kompetentnostei mahistriv z tsyvilnoi bezpeky [Methodological aspects of formation of professional competencies of masters in civil security]. *Zbirnyk naukovy-metodychnykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnichnoho universytetu*, 94-99 [in Ukraine].
- Zaplatynskiy, V. M. (2012). Lohiko-determinantni pidkhody do rozuminnia poniattia «Bezpeka» [Logical-determinant approaches to understanding the concept of «Security»]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Fizychnye vykhovannya, sport i zdorovia liudyny*. 5. 90-98 [in Ukraine].
- Klos, L. Ye., Mukan, N. V., Kryshanovych, M. F. (2020). Formuvannya osobystosti fakhivtsia z tsyvilnoi bezpeky na zasadakh tsinnosti zdorovia: humanistychna paradyhma [Forming the personality of a civil security specialist based on the values of health: a humanistic paradigm]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, 66, 123-132. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-123-132> [in Ukraine].
- Korniiievskiy, O. A. (2009). Kontsept suspilnoi bezpeky: suchasnyi naukovy-ekspertnyi dyskurs [The concept of public safety: modern scientific and expert discourse]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*. 21. 103 – 107 [in Ukraine].
- Korz, H. I. (2020). *Rozvytok tsinnisnoho stavlennia do vlasnoho zdorovia u maibutnikh fakhivtsiv z tsyvilnoi bezpeky [Developing values for one's own health in future civil security professionals]: dys. ... dokt. fil. : 015*. Lviv. 232

- [in Ukraine].
- Kucherenko, O. F. (2014). Funktsiiuvannia terminoleksem «tsvilnyi zakhyst», «tsvilna bezpeka» ta «tsvilna oborona» v suchasni Ukrainskii terminologii tsvilnoho zakhystu [Functioning of terminolexes «civil defense», «civil security» and «civil defense» in modern Ukrainian terminology of civil defense]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. 127-129 [in Ukraine].
- Remez, O. L. (2019). Analiz definitsii poniattia «tsvilna «bezpeka» ta yoho interpretatsiia [Analysis of definitions of the concept of "civil security" and its interpretation]: *IX -ti naukovy chytannia, prysviacheni pamiaty akademika V. V. Kopieichykova : zb. Materialiv*. Kyiv. NAVS. 173-175 [in Ukraine].
- Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. 11 [.]*. (1980). Kyiv: Naukova dumka. 208 [in Ukraine].
- Standart vyshchoi osvity 263 – Tsvilna bezpeka haluzi znan 26 – Tsvilna bezpeka dlia persoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Higher education standard 263 - Civil security in the field of knowledge 26 - Civil security for the first (bachelor's) level of higher education]*. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.10.2018. № 1170. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/263-tsvilna-bezpeka-bakalavr.pdf> [in Ukraine].
- Tykhomyrov, D. O. (2018). Mizhdystyplinarni ta filosofski pidkhody do interpretatsii poniattia «bezpeka» [Interdisciplinary and philosophical approaches to the interpretation of the concept of «security»]. *Yurydychny chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2. 104-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_2_10 [in Ukraine].
- Tkachuk, H. Yu. (2014). Pidkhody do sutnisnoho napovnenia katehorii «bezpeka» [Approaches to the essential content of the category «security»]. *Visnyk ZhDTU*. 2 (68). 178 – 184 [in Ukraine].
- Chekalenko, L. D. (2017). Kontseptsii bezpeky: suchasne prochyttannia [Security concepts: modern reading]. *Naukovyi visnyk Dyplomatichnoi akademii Ukrainy*. 24(2). 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2017_24%28%29_4 [in Ukraine].
- Sharovatova, O. P. (2017). Sfera bezpekoznavstva: osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv [The field of security: features of training]. *Materialy mizhnarodnoho forumu z bezpeky*. 66 – 70 [in Ukraine].
- Shypilova, L. M. (2006). Porivnialnyi analiz kliuchovykh poniat i katehorii osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Comparative analysis of key concepts and categories of the foundations of national security of Ukraine]: dys. ... kand. polit. nauk: 21.01.01. Kyiv. 178 [in Ukraine].
- Brazova, Vera-Karin. (2014). Polskie bezpieczeństwo cywilne w kontekście regionalnym. *Przegląd Strategiczny*. 43. 10.14746/ps.2014.1.5. DOI: 10.14746 / ps.2014.1.5 [in Polish].
- Dworecki, S. E. (2011). Zarządzanie logistyką bezpieczeństwa cywilnego – zarys problemu. *Zeszyty Naukowe SGSP / Szkoła Główna Służby Pożarniczej*. 19-39 [in Polish].
- Elomaa, T., Halonen A. (2007). Eurobalic Survey: Civil Protection Research in the Baltic Sea Region. *University of Helsinki, Aleksanteri Institute*. URL:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.525.3180&r>

- ep=rep1&type=pdf [in English].
- Gołębiowska, A. (2016). Poszanowanie prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego w Konstytucji RP oraz w aktach prawa międzynarodowego. *Ogólnopolska konferencja naukowa «Wyzwania bezpieczeństwa cywilnego»*. URL: <http://press.warszawa.pl/konferencja-wyzwania-bezpieczenstwa-cywilnego> [in Polish].
- Koziej, S. (2011). Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja. *Bezpieczeństwo narodowe*. 18. 19-39 [in Polish].

УДК 37.013.83:331.36

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.89-97](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.89-97)

Тарасова Олена Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0756-4947>

E-mail: tarasova.olenav@knu.edu.ua

Сулима Тетяна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8869-040X>

E-mail: sulyma@knu.edu.ua

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТЕОРЕТИЧНОГО НАВЧАННЯ ТА ІНСТРУКТОРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: АНДРАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. В оглядовій статті порушено проблему розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів теоретичного навчання та інструкторів виробничого навчання в умовах промислового підприємства з урахуванням андрагогічних засад. Адже в сучасних умовах підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників на виробництві вимагає самонавчання, швидкої та успішної зміни діяльності або умов праці, безперервного формального та неформального навчання. Оскільки прояв професійної компетентності неможливий без належного рівня кваліфікації працівників, акцентовано увагу на понятті «якість професійного навчання на виробництві». Здійснено науково-методичний аналіз проблеми застосування андрагогічного підходу до професійного навчання в умовах виробництва. Обґрунтовано, що задля ефективного удосконалення психолого-педагогічної компетентності викладачів професійного навчання на виробництві доцільним є проведення курсу «Психолого-педагогічний мінімум». Акцентовано увагу на використанні технології комбінованого навчання, згідно з якою слухачі активно можуть співпрацювати з викладачами як в аудиторії, так і